

УДК: 351:35.07

*О. В. Іванюк,
к. е. н, доцент кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного управління,
Житомирський національний агроєкологічний університет, м. Житомир*
*В. А. Довженко,
к. е. н, доцент, доцент кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного управління,
Житомирський національний агроєкологічний університет, м. Житомир*
*І. В. Кравець,
к. е. н, доцент кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного управління,
Житомирський національний агроєкологічний університет, м. Житомир*

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

*O. V. Ivaniuk,
Ph.D., Associate Professor, Department of Economic Theory,
Intellectual Property and Public Administration,
Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr*
*V. A. Dovzhenko,
Ph.D., Associate Professor, Department of Economic Theory,
Intellectual Property and Public Administration,
Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr*
*I. V. Kravets,
Ph.D., Associate Professor, Department of Economic Theory,
Intellectual Property and Public Administration,
Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr*

PERSPECTIVES OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE DOMESTIC PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM

В статті досліджується процес впливу інформаційних технологій на трансформацію публічного управління в Україні. Аналізуються передумови трансформації публічного управління, основні проблеми та перешкоди впровадження системи електронного урядування. Розглянуто роль людського капіталу при запровадженні електронного урядування, визначено його основні цілі і завдання.

The article analyzed the process of influence of information technologies on the transformation of public administration in Ukraine. The preconditions of the transformation of public administration, the main problems and obstacles of implementation of the system of electronic governance are analyzed. The role of human capital in the implementation of e-government is considered, its main goals and objectives are defined.

Ключові слова: публічне управління, публічне адміністрування, інформаційні технології, електронне урядування.

Key words: public administration, public administration, information technologies, e-government.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного суспільства неодмінно веде до трансформації системи публічного управління. Масштабний розвиток та імплементація інформаційних технологій на всіх рівнях управління і комунікації, поширення незалежних інформаційно-комунікаційних технологій визначає необхідність зміни управлінського механізму. Це зумовлено не тільки необхідністю забезпечення державою основних політичних, економічних, соціальних, технічних, технологічних передумов для формування і застосування електронної демократії, а і повного переходу до системи електронного урядування. В нових умовах система публічного управління повинна бути повністю пристосована до потреб і вимог інформаційного суспільства, за якого інформація та знання, вільний доступ та забезпечення можливостей обміну ними є основними рушійними силами соціальних та економічних перетворень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепція інформаційного суспільства почала формуватися в другій половині ХХ століття в працях таких науковців як О. Шпенглера, К. Кларка, Ф. Полака, Д. Белла, О. Тофлера, О. І. Ракітова, К. К. Коліна, М. М. Моїсеєва. В Україні вивченням питань впровадження електронного урядування та застосування інформаційних технологій в публічному управлінні займаються такі науковці як Богуш В., Грицяк Н., Дубов Д., Семенченко А., Кузьменко В., Юдін О. Водночас, незважаючи на теоретичну та практичну цінність проведених досліджень, фрагментарність та суперечності в реалізації процесу впровадження електронного урядування в Україні потребують деталізованого висвітлення і подальшого дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування передумов та перспектив впровадження інформаційних технологій в публічному управлінні в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ідея інформаційного суспільства була сформульована в Японії на початку 70-х років ХХ століття. Термін «інформаційне суспільство» був запропонований професором Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші. Узагальнено визначення інформаційного суспільства було у звітах японського уряду: «інформаційне суспільство – це суспільство, в якому процес комп'ютеризації дає людям доступ до надійних джерел інформації, позбавляє їх рутинної роботи, забезпечує високий рівень автоматизації виробництва» [3, с. 98].

Відповідно до визначення, запропонованого Комісією Європейського Союзу (1993р.): «інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку» [11, с. 95].

Характерними ознаками інформаційного суспільства є:

- визначення інформації і знань одними з основних факторів суспільного виробництва, формування ринку інформації і знань та системи їх захисту;
- єдиний інформаційно-комунікаційний простір держави, інтегрований у світовий інформаційний простір;
- пріоритетність розвитку і поширення інформаційних та телекомунікаційних технологій у різних сферах господарювання і життя:
 - зростання рівня освіти, науково-технічного і культурного розвитку за рахунок розширення можливостей доступу і використання інформації на міжнародному, національному і регіональному рівнях;
 - створення системи забезпечення прав громадян, установ, бізнесу і соціальних інститутів на вільний доступ і використання інформації.

Юдін О. К. та Богуш В. М. зазначають про необхідність розробки програми переходу до інформаційного суспільства, під якою розуміють розробку стратегії і тактичних дій держави у реалізації інформаційної політики, що передбачає:

- формування єдиного інформаційного простору держави і його інтеграція у внутрішнє і зовнішнє середовище;
- формування і розвиток інформаційної інфраструктури держави;
- розробка інформаційних продуктів і надання послуг;
- формування інформаційних ресурсів за різними напрямками і на різних рівнях;
- розвиток засобів масової інформації;
- застосування можливостей інформаційних технологій для розвитку нових форм підприємництва, освіти, науки, соціальної сфери;
- захист інтелектуальної власності в інформаційних мережах;
- створення системи регулювання і контролю за застосуванням і використанням інформаційних технологій та захист особистості, суспільства, держави від неякісної, неправдивої інформації [12, с. 38].

У всіх процесах становлення і розвитку інформаційного суспільства надзвичайної актуальності набуває процес публічного управління цими процесами. Формування інформаційного суспільства призводить до зміни цілей, пріоритетів і цінностей суспільного розвитку та всієї структури національної економіки. Основний акцент переноситься на розвиток і ефективне використання людського потенціалу, визначення його системи цінностей і дієвої структури мотивації. Перехідний етап розвитку сучасного українського суспільства зумовлює необхідність у зміні самої системи управління державним сектором та у професіоналах з високим рівнем компетентності у галузі управління державними і публічними організаціями. Дотримання імперативу цінності людини є важливим не тільки для організації ефективної роботи державних органів влади і налагодження взаємодії органів влади з громадськістю, а врахування важливості отримання оберненого зв'язку.

У концепції публічного управління на перший план виходить ефективність діяльності цих організацій, що зумовлює подібність стилів і методів їх управління до керівництва приватними структурами. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтелектуалізацією усіх сфер життєдіяльності людей, зокрема й економіки. Це вимагає від управлінців нового бачення сутності, закономірностей і принципів взаємовідносин між людьми в процесі вирішення проблем сьогодення та побудови нової ефективної системи управління державними і публічними організаціями. В першу чергу, це зумовлюється тим, що на відміну від інших засобів виробництва, знання та інформація є публічним благом.

Зміст інформаційного суспільства – підвищена увага до знань, якими володіє суспільство та потенціалу їх розвитку. Зміст же управління у публічному секторі – пошук найкращих способів використання всіх ресурсів, в тому числі і інтелектуальних, для досягнення пріоритетних цілей держави (рис. 1). Відповідно, роль менеджерів у публічному секторі полягає у тому, щоб «заохочувати працівників, а також представників широкої громадськості та окремих організацій, працювати разом для досягнення результатів, на які вони, можливо, мають незначний безпосередній вплив, зважаючи на децентралізацію влади» [1].

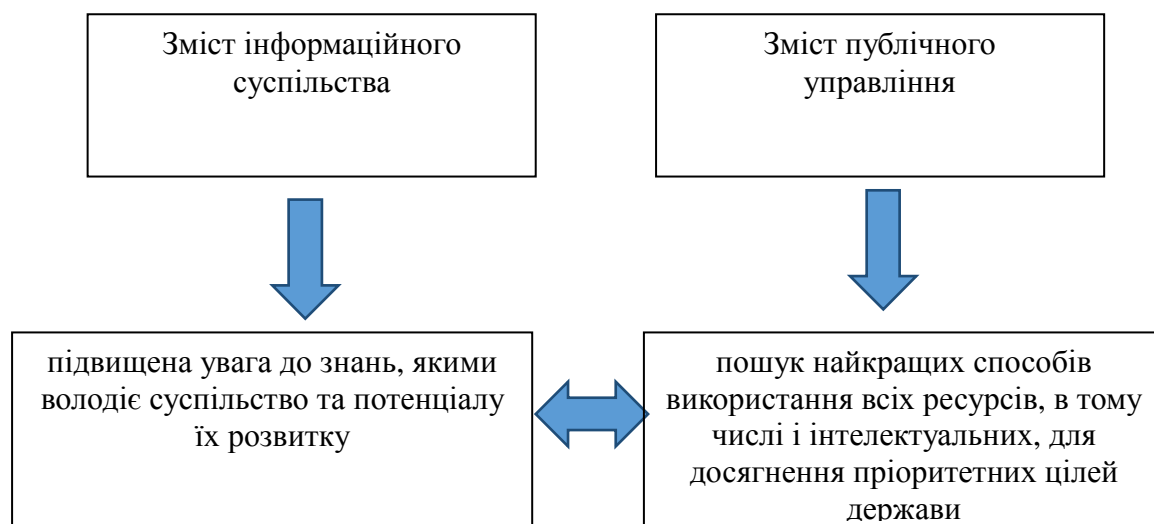

Рис. 1. Взаємозв'язок публічного управління та інформаційного суспільства

Тобто, діяльність уряду і неприбуткових організацій стає подібною до діяльності установ приватного сектора. На перше місце виходить ефективність, яка стає однією з головних характеристик результативної діяльності як підприємств, так і публічних організацій, державних установ. Ефективність діяльності підприємств – це не тільки отримання економічного прибутку, але і вплив його діяльності на соціальну життєздатність регіону, його екологічні та інші проблеми, що і визначає спільний вектор діяльності підприємств з державним і публічним сектором. Публічне управління в інформаційному суспільстві – це створення і надання якісних послуг та забезпечення ефективної діяльності державних установ через використання інтелектуального капіталу, сучасних систем менеджменту та інформаційних технологій. Перехід до інформаційного суспільства неможливий без використання концепції публічного управління на всіх рівнях.

Органи державного управління виконують цілу низку функцій, окремі елементи яких мають повторювальний постійний характер, що потребує процесу їх автоматизації. Така автоматизація може мати як локальний характер (підготовка документів, їх публікація), так і загальний (формування відповідних баз та їх суспільний доступ). Загальний характер автоматизації потребує вже створення відповідної інфраструктури. Цей процес ускладнюється при виході за рамки однієї організації та взаємодії з іншими елементами структури публічного управління. Чим більшою стає кількість зв'язків, тим складнішою стає інформаційна структура. Така структура, на відміну від локальної, дає можливість не тільки полегшувати окремі етапи роботи, але й впливає на процес прийняття управлінських рішень.

Відповідно до Закону України «Про Національну програму інформатизації», інформаційна технологія – це цілеспрямована, організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної

техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [5].

Функції інформаційних технологій у публічному управлінні:

- 1) розширення та спрощення доступу до інформації та знань;
- 2) прискорення, і, відповідно, спрощення та здешевлення будь-яких економічних, юридичних та інших операцій;
- 3) сприяння інноваційним процесам, розвитку інтелектуальної економіки в державі;
- 4) сприяння співробітництву і комунікації між елементами інфраструктури, суспільними секторами, розвитку громадянського суспільства.

Застосування інформаційних технологій є основою стійкого розвитку в сферах публічного управління, господарської діяльності, освіти та професійної підготовки, охорони здоров'я, зайнятості, навколишнього середовища, сільського господарства та науки.

У більшості розвинених країн, інформаційні технології є основним засобом модернізації урядової діяльності для підвищення ефективності управління, доступності інформації щодо діяльності органів державної і муніципальної влади. В Україні є всі передумови для формування інформаційної інфраструктури і широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах. Зазначені умови можуть бути систематизовані на політичні, нормативно-правові, організаційні, техніко-технологічні, фінансові.

Політичні передумови: підтримка проекту електронного урядування керівництвом держави; демократична та правова держава і розвинуте громадянське суспільство; довіра громадян до органів влади.

Нормативно-правові – наявність необхідної та достатньої системи нормативно-правових документів та їх адаптованість до стандартів ЄС.

Техніко-технологічні – наявність діючої інформаційної інфраструктури; підключення до Інтернету більше, ніж 60% громадян країни;

Фінансові передумови – достатність ресурсів для впровадження і реалізації проектів електронного урядування.

Організаційно підготовлені та мотивовані до впровадження е-урядування державні службовці; активний рівень використання інформаційних технологій населенням та бізнесом [2, с. 40]. Органи державної влади у повному обсязі оснащені технікою і базовим програмним забезпеченням. Необхідним є завершення заходів щодо створення телекомунікаційної інфраструктури для всіх органів місцевого самоврядування, в тому числі на низовій ланці місцевого самоврядування, у сільській місцевості. Також високими темпами зростає рівень телекомунікаційного забезпечення населення України. В 2017 р., 65% дорослого населення користувалися інтернетом. Частка користувачів Інтернетом серед людей 18-39 років в Україні досягла 91% (рис. 2) [10].

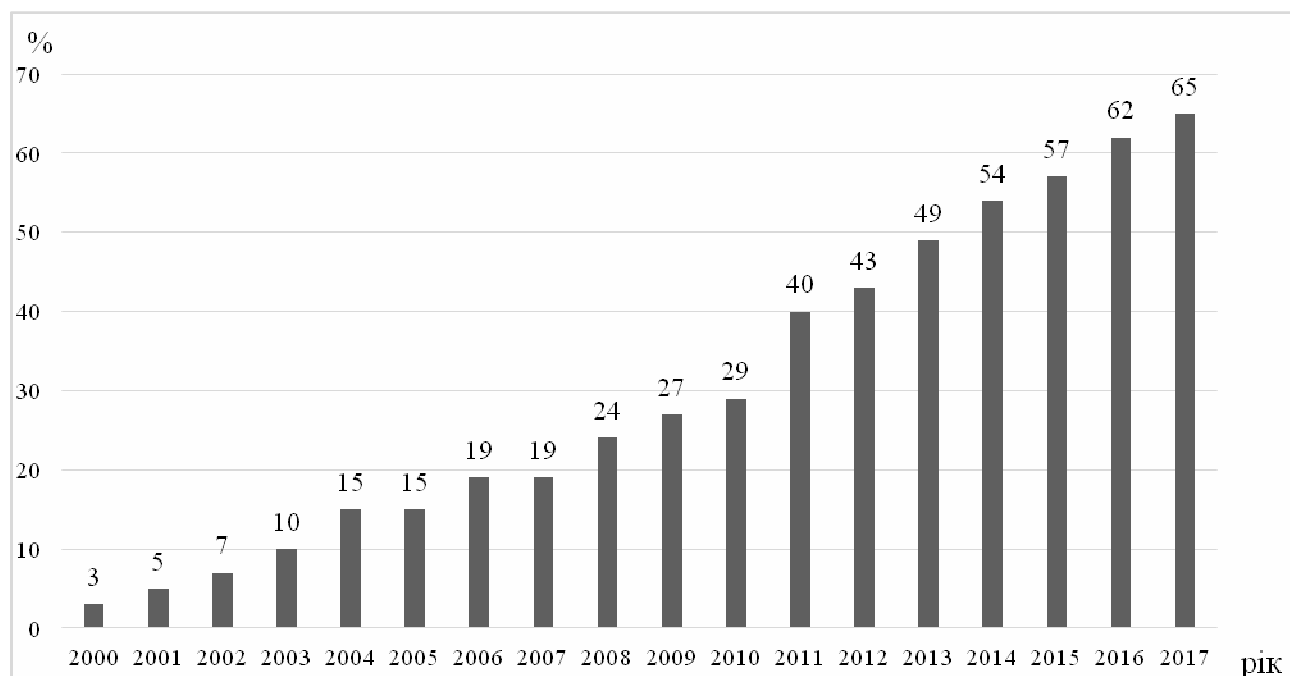

Рис. 2. Динаміка кількості користувачів мережею Інтернет в Україні, %

Соціологи зазначають, що кількість користувачів мережі Інтернет зростає більшими темпами, ніж це прогнозувалося. Головними розбіжностями у поширенні інтернету залишаються вік населення і тип поселення. Простежується зворотна залежність між віком користувачів і використанням інтернету – чим молодший вік, тим вищий рівень проникнення інтернету. Це в свою чергу зумовлює і низький рівень зацікавленості людей

старшого віку у впровадженні інформаційних технологій у публічному управлінні. Є і коливання в залежності від області.

Крім високого рівня доступності мережевих послуг, в Україні також впроваджена значна кількість комплексних інформаційних, телекомунікаційних систем, у тому числі систем електронного документообігу, автоматизації типової діяльності (кадровий та бухгалтерський облік, інші облікові функції) та систем підтримки прийняття управлінських рішень. Та техніко-технологічні передумови впровадження інформаційних послуг не обмежуються рівнем доступу до Інтернет. Необхідно, поруч з технічним забезпеченням процесу, переконатися у готовності населення до використання інформаційних технологій, зацікавленості їх у такому способі взаємодії з органами влади на всіх рівнях. Значної уваги потребує процес переосмислення громадянами і владою своїх дій і поведінки. При переході на нові технології взаємодії, обидві сторони повинні бути готові до змін форм своєї діяльності. Це не тільки підвищення комп'ютерної грамотності як населення, так і державних службовців, а і формування готовності усіх учасників процесу до застосування нових форм взаємодії. Іншим важливим напрямом – є подолання цифрового розшарування в українському суспільстві.

Однією із визначальних умов ефективного реформування державних інституцій та публічної влади в умовах інформаційного суспільства є електронне урядування. Зміст електронного урядування (урядування з широким використанням різноманітних інформаційних технологій) – підвищення ефективності роботи органів влади з громадянами, підприємствами й іншими установами та скорочення спільних витрат часу та коштів.

Головною складовою електронного урядування є єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадянами та суб'єктами господарювання. Електронний уряд не є доповненням або аналогом традиційного уряду, а формує новий спосіб взаємодії на основі активного застосування інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності надання державних послуг (рис. 3) [3, с. 30–31].

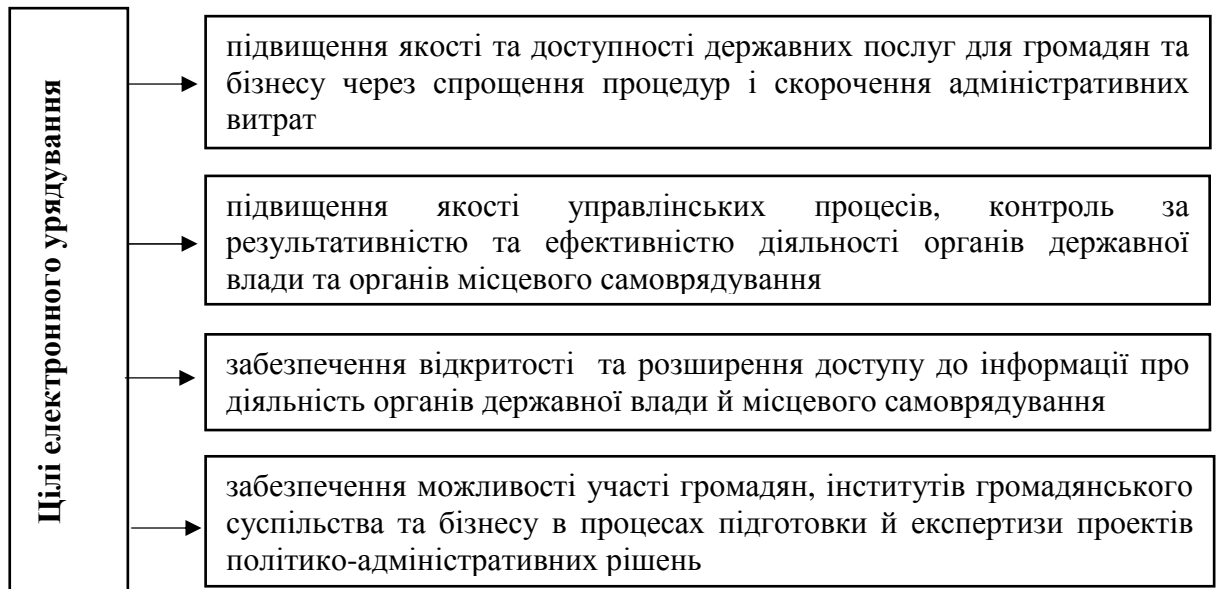

Рис. 3. Цілі електронного урядування

Конкретизуючи цілі, основними завданнями електронного урядування можна визначити:

- забезпечення захисту прав громадян з доступу до публічної інформації;
- залучення громадян до участі в процесах публічного управління;
- удосконалення технологій публічного управління;
- підвищення якості та зниження вартості прийняття управлінських рішень;
- забезпечення доступності громадян та бізнесу до публічної інформації та отримання інформаційних послуг шляхом створення центрів надання інформаційних послуг, центрів обслуговування населення (call-центрів), веб-порталів надання адміністративних послуг та обслуговування звернень громадян;
- організація надання послуг громадянам і суб'єктам господарювання дистанційно в електронному вигляді;
- де персоніфікація процесів надання адміністративних послуг з метою зниження рівня корупції;
- підвищення рівня взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування різних рівнів на основі електронного документообігу;
- забезпечення передачі та довгострокового зберігання електронних документів у установах різної спеціалізації і рівнів та надання доступу до них.

Крім орієнтації на вищевказані цілі і завдання, побудова і використання системи електронного урядування повинно базуватися на таких принципах як прозорість процесів надання послуг і доступність їх; можливості отримання інформаційних послуг, що забезпечується єдністю і типовістю застосування

інформаційно-комунікаційних технологій; відкритість влади, що досягається через забезпечення можливостей її контролю; безпека інформаційного середовища, яка є необхідною, оскільки впровадження електронного урядування робить систему державного управління більш уразливою з боку таких загроз як кіберзлочинності, кібертероризму, кібервійн тощо (рис. 4).

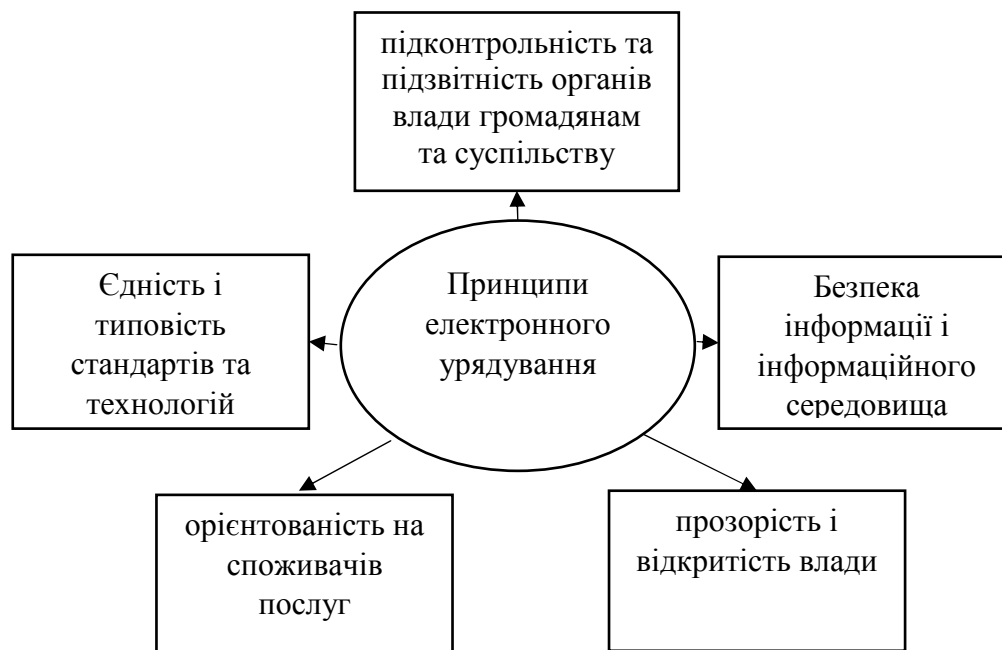

Рис. 4. Принципи електронного урядування

Основними складовими системи електронного урядування є:

1. Взаємодія органів влади між собою. Розширення використання інформаційно-комунікаційних ресурсів при взаємодії органів влади між собою дозволяє не тільки підвищити рівень комунікації і швидкість прийняття рішень, але і зменшити кількість осіб, що задіяні в цьому процесі, що в свою чергу дозволить зменшити рівень витрат на утримання державного апарату та підвищити його ефективність через мінімізацію дії людського фактору. Електронний документообіг дозволяє не тільки в разі прискорити доставку документів, а й гарантувати її, на відміну від традиційного способу.

2. Взаємодія влади з громадянами і підприємствами. Паперова технологія роботи з громадянами і підприємствами веде до величезної кількості непродуктивних витрат часу і ресурсів як для однієї, так і іншої сторони. Зі зростанням обсягів інформації така робота стає тільки дорожчою і ще менш продуктивною. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій при взаємодії влади з фізичними і юридичними особами дозволить зменшити або взагалі ліквідувати корупційну складову цього процесу та підвищити рівень взаємодії і сприятиме зміцненню громадянського суспільства, побудованого на взаєморозумінні, врахуванні інтересів кожного.

3. Взаємодія окремих органів влади і службовців. Розширення використання інформаційно-комунікаційних ресурсів у окремих органах влади дозволяє уникнути таких проблем, як можливість втрати інформації чи документів; полегшити контроль за діяльністю органів влади з боку вищестоячих органів і суспільства; зменшити витрати документообігу; звільнити держслужбовців від рутинної роботи з метою підвищення якості управлінських рішень [4].

Запровадження інформаційних технологій у публічному управлінні призводить до оптимізації управлінського і організаційного процесу, за рахунок їх спрощення і прискорення. Від впровадження електронного урядування в першу чергу вирають ті споживачі державних послуг, які претендують на послуги видачі дозволів та реєстрації; «змішаного» рівня регулювання адміністративних повноважень та ті, що потребують комплексної за змістом послуги. Не можна не відзначити і економічний ефект від створення «електронного уряду». Досвід європейських країн і США демонструє, що електронна взаємодія громадян з органами влади може коштувати удвічі дешевше, ніж традиційна.

Висновки. Ситуація з впровадження інформаційних технологій в публічному управлінні і адмініструванні в Україні характеризується низкою проблем, пов'язаних з низьким рівнем фінансування проектів електронного урядування з боку держави; низьким рівнем знань у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій та їх можливостей громадянами старшого віку; звичка до паперових носіїв; незацікавленість суб'єктів публічного управління і адміністрування у прозорості своєї діяльності, корупційні інтереси.

Для подолання цих проблем необхідно не тільки стимулювати застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій в публічному управлінні, а змінювати всю систему. Розвиток і впровадження інформаційних технологій в публічному управлінні повинен мати комплексний характер, тобто враховувати і узгоджувати інформаційні, організаційні, правові, соціально-психологічні, кадрові, освітні, технічні та інші складові.

Аналіз процесу формування системи електронного урядування в Україні свідчить про деяку його фрагментарність, дублювання послуг і суперечливість нормативно-правових актів. Необхідно також враховувати, що електронне урядування не є простим застосуванням інформаційних технологій в процесах існуючого адміністрування і управління, а передбачає зміну філософії державного управління, розробку і імплементацію принципово нової законодавчої бази, адаптованої її як до відповідних міжнародних документів, так і до особливостей використання самих інформаційних технологій.

Література.

1. Глосарій Програми розвитку ООН. – Режим доступу : <http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary>.
2. Дубов Д. В. Основи електронного урядування : навч. посіб. / Д. В. Дубов, С. В. Дубова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 176 с.
3. Електронне урядування : Опорний конспект лекцій / С. В. Дзюба, І. Б. Жилияєв, С. К. Полумієнко, І. А. Рубан, А. І. Семенченко ; за ред. А. І. Семенченка. – Київ, 2012. – 266 с.
4. Єганов В. В. Проблеми та перспективи впровадження системи електронного урядування в Україні / В. В. Єганов. // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/05.pdf>
5. Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 01.08.2016р. № 74/98-ВР. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.
6. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.03 № 851-IV // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/53715.html>.
7. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 № 852-IV // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.
8. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 №537-16 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
9. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>
10. Кількість інтернет користувачів в Україні перевищила 60 % / Дзеркало тижня. – 2016 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dt.ua/TECHNOLOGIES/kilkist-internet-koristuvachiv-v-ukrayini-perevischila-60-207572.html>.
11. Швець М. Я. Україна на шляху до інформаційного суспільства / М. Я. Швець, Р. А. Калюжний, В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський та ін. – Правова інформатика. – 2011. – №1. – С. 90–99.
12. Юдін О. К. Інформаційна безпека держави / О. К. Юдін, В. М. Богуш. – Харків: Консум, 2004. – 508 с.

References.

1. United Nations Public Administration Network (2016), “Glossary of the United Nations Development Program”, available at: <http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary> (Accessed 4 April 2018).
2. Dubov, D.V. and Dubova, S.V. (2006), *Osnovy elektronnoho uriaduvannia* [Fundamentals of e-government], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
3. Dziuba, S.V. Zhyliayev, I.B. Polumiienko, S.K. Ruban, I.A. and Semenchenko, A.I. (2012), *Elektronne uriaduvannia* [Electronic Governance], Kyiv, Ukraine.
4. Yehanov, V.V. (2012), “Problems and prospects of e-government system implementation in Ukraine”, *Derzhavne budivnytstvo*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/05.pdf> (Accessed 2 April 2018).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine "About the National Program of Informatization", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80> (Accessed 12 April 2018).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "About electronic documents and electronic document circulation", available at: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/53715.html> (Accessed 15 April 2018).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "About electronic digital signature", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (Accessed 17 April 2018).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2007), The Law of Ukraine "On the Basic Principles of the Information Society Development in Ukraine for 2007-2015", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (Accessed 17 April 2018).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "On the protection of information in information and telecommunication systems", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80> (Accessed 17 April 2018).

10. Mirror of the week. Ukraine (2016), "The number of Internet users in Ukraine exceeded 60 %", available at: https://dt.ua/TECHNOLOGIES/kilkist-internet-koristuvachiv-v-ukrayini-perevischila-60-207572_.html (Accessed 18 April 2018).

11. Shvets', M.Ya. Kaliuzhnyj, R.A. Tsybaliuk, V.S. Havlovs'kyj, V.D. and other (2011), "Ukraine on the way to the information society", *Pravova informatyka*, vol. 1, pp. 90–99.

12. Yudin, O.K. and Bohush, V.M., (2004), *Informatsijna bezpeka derzhavy* [Information security of the state], Konsum, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018р.